

Жамалов Шукуралӣ Абдыкаровичтин 08.00.06— улуттук жана аймактык экономика адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алуу үчүн “Кыргыз Республикасында бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмин өркүндөтүү” темасындагы диссертациялык ишине расмий оппоненттин

ПИКИРИ

1. Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Бажы кирешелери Кыргыз Республикасынын бюджетинин негизги бөлүктөрүнүн бири. Учурда Кыргыз Республикасы дүйнөнүн 140тан ашуун мамлекети менен соода-сатык жүргүзөт. Бажы төлөмдөрүнүн көлөмү, 2024-жылга мамлекеттик бюджетке кошкон салымы 26-28% пайызды түздү. Төлөмдөрдүн туура жана так төлөнүшү мамлекетибиздин социалдык-экономикалык маселелерди чечүүдө, кедейчиликти жоюуда, мугалимдердин, врачтардын эмгек акыларын жогорулатууда жана калктын жашоо деңгээлин көтөрүүдө зор таасирин тийгизет. Көптөгөн жылдан бери келе жаткан бажы тармагындагы жемкорлук, аткезчилик так жана ачык эл аралык бажы статистикасынын методикасы колдонбогондугу бажы контролундагы чечилбеген көптөгөн маселелер бар экендигин айгинелеп турат. Ошондуктан мамлекеттик бажы кызматынын негизги багыттарынын бири болуп бажы контролунун уюштуруу экономикалык механизмдерин өркүндөтүү болуп саналат. Бул теманын актуалдуулугу бюджеттин киреше бөлүгүн толуктоодо негизги орунду ээлейт.

Изилдөөнүн максаттары жана милдеттерди болуп төмөндөгүлөр белгиленген:

1. Тышкы соода экономикалык байланыштарды жана бажы контролун жөнгө салуунун илимий теориялык жана методикалык негиздерин талдоо;

2. Азыркы мезгилдеги “кызмат көрсөтүү” категориясына аныктама берүү жана анын таасирин белгилөө;

КЫРГЫЗСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ имени М. РЫСКУЛБЕКОВА			
Вх. №	296	“ 11 ”	04 2025 г.
Исх. №	“	“	20 г.
Подпись			

3. Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүү шартында ыйгарымдуу мамлекеттик органдар менен бажы кызматынын өз ара байланыштарын жөнгө салуу боюнча негизги багыттарын белгилөө;

4. Өлкөнүн тышкы экономикалык байланыштарын учурдагы калыптануу өзгөчөлүгүн, азыркы абалын, өнүгүү тенденциясын, тышкы соода, бажы жаатындагы өзгөчөлүктөрүнө ар тараптуу талдоо жана иликтөө жүргүзүү;

5. Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүдө укуктук негиздерин жакшыртуу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу;

6. Кыргыз Республикасында бажы кызматынын салык төлөмдөрүнүн киреше бөлүгүнүн эконометриялык моделдөө ыкмасы менен келечектеги салыктык кирешелеринин болжолдуу көрсөткүчтөрүн эсептөө;

7. Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин рыноктук шартка ыңгайлаштыруу менен көмүскө экономиканы төмөндөтүү, коррупциялык схемаларды жоюу жана мамлекеттик колдоону күчөт.

Автор тарабынан Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик бажы кызматы бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдерин колдонууда ишти заманбап билимди пайдалануу, инвестиция тартуу менен инфраструктуралардын модернизациялоо, заманбап жабдыктарды жана инновациялык техникаларды алуу менен бирге, анын тышкы экономикалык соодадан түшкөн кирешелеринин көлөмүнүн мамлекеттик бюджетти толуктоодогу зарылчылыгы жана калкыбыздын социалдык-экономикалык абалынын багыттарын жакшыртуу боюнча так аныктоо теориялык жактан гана эмес, ошондой эле практикалык жактан дагы маанилүүлүгү каралган.

2. Илимий натыйжалар: Кыргыз Республикасында бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүү боюнча илимий-методикалык жоболорду жана практикалык сунуштарды негиздөөдө турат.

Изилдөө жараянында алынган илимий жаңылыктар төмөнкүлөр:

Диссертациялык изилдөөнүн илимий жаңылыгы:

1. Тышкы соода экономикалык байланыштарды жана бажы контролун жөнгө салуунун теориялык-методикалык негиздери тереңдетилип иликтөөгө алынып жалпыланды;

2. “Кызмат көрсөтүү” түшүнүгүнө илимий жана укуктук чечмелөө жагынан алып караганда өзгөчө товардын түрү болгондуктан, бул буюм катары гана эмес, пайданы, ошондой эле же социалдык натыйжаны алып келе турган “кызмат” катары дагы деп белгиленди;

3. Өлкөнүн тышкы экономикалык байланыштарынын учурдагы калыптануу өзгөчөлүгүнө, өнүгүү тенденциясына, соода бажы жаатындагы байланыштары менен өзгөчөлүктөрүнө ар тараптуу иликтөө жүргүзүлдү;

4. Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизм өркүндөтүү шартында ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдар менен бажы кызматынын өз ара байланыштарын жөнгө салуу боюнча негизги багыттары иштелип чыкты;

5. Кыргыз Республикасында бажы кызматынын салык төлөмдөрүнүн киреше бөлүгүн эконометрикалык моделдөө ыкмасы менен келечектеги салыктык кирешелердин 2035-жылга чейинки болжолдуу көрсөткүчтөрү даярдалды;

6. Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизм өркүндөтүүдө мамлекеттик колдоонун таасири илимий жактан негизделип, бажы тармагындагы көмүскө экономиканы жоготуу менен коррупцияны жоюу сунушталды;

7. Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик бажы кызматынын инфратүзүмдөрүн модернизациялоо жана санариптештирүү боюнча 2035-жылга чейинки “Улуттук программа” сунушталды.

3. Диссертацияда баяндалган илимий натыйжалардын (илимий жоболордун), тыянактардын жана сунуштардын жаңылык даражасы

Беларусь мамлекетинде, XV эл аралык илимий-практикалык конференцияда “Обеспечение продовольственной безопасности и наращивание экспортного потенциала сельскохозяйственной продукции и продовольствия Кыргызстана в рамках ЕАЭС”. Минск, 13-14-октябрь, 2022-ж. “Кыргыз Республикасында бажы контролунун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүнүн негизги багыттары”; “Кыргыз Республикасында тышкы сооданын өсүшүнүн багыттары жана бажы көзөмөлүнүн ролу; Известия вузов Кыргызстана, 2023, № 5; “Билим берүү кызматтарынын эл аралык тажрыйбасы”. Известия вузов Кыргызстана – 2021, №5 (57-61 б.); “Өнүгүп келе жаткан өлкөлөр үчүн аймактык соода жана бажы интеграциясынын зарылдыгы жөнүндө”. Наука, новые технологии и инновация - 2021, №7 (114-118 б.); Мамбеткалиевдин 85 жылдыгына арналган Кыргыз Республикасындагы билим берүү кызматынын маселелери илимий-практикалык конференция. Известия Чуйского университета им. С. Мамбеткалиева, “Вопросы образовательных услуг в Кыргызской Республике” №9, - Б.2022 (3-6 б.).

Корутунду жана практикалык сунуштар Кыргыз Республикасынын Экономика жана коммерция министрлигинде 05-июнь 2024-жылы кийрүү актысы, “Кыргыз Республикасынын 2026- жылга чейинки Улуттук өнүктүрүү программасы (2021-ж. 12-октябрь, УП №435)”, иштеп чыгуу процессинде пайдаланылган.

4. Алынган жыйынтыктардын илим жана практика үчүн мааниси.

Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүнүн өнүгүү талаптарын жана укуктук ченемдерин жакшыртууга багытталган сунуштар менен бирге эле алардын натыйжалуулугун жогорулатууну иш жүзүндө колдонуу мүмкүн экендиги көрсөтүлгөн.

Мамлекет тарабынан бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүнүн Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик бажы кызматынын өркүндөтүүнүн

2025–2035-жылга чейинки Улуттук программасын иштеп чыгууда жана аларды ишке ашыруу үчүн инвестиция тартуу зарылдыгы сунушталган.

Бажы контролун уюштуруу-экономикалык механизмдин өркүндөтүүнү жөнгө салуучу уюштуруу-экономикалык рычагдарды колдонуу бажы контролунун потенциалын жогорулатуу мүмкүнчүлүгүнө жана келечегин аныктоого жол ачары белгиленген.

5. Диссертациялык изилдөөнүн натыйжаларын колдонуу боюнча сунуштар.

Алынган практикалык тыянактар менен натыйжалар мамлекеттик бажы кызматынын башкаруусунун натыйжалуулугун жогорулатууда жана жемкорлук схемаларды жоюуга мүмкүндүк берүүчү ведомстволор аралык “Жашыл дарбаза Борбору”, тышкы экономикалык ишкердүүлүктүн катышуучуларына толук шарттарды түзүп, тобокелдиктерди алдын ала жоюуда тиешелүү керектүү маалыматтарды иштеп чыгып, чек араларда товар жүгүртүүдөгү экспорт-импорт агымдарын тездетүүгө жол ачуу менен бажылык тариздөөдө алардын баасын аныктоодо натыйжалуу мүмкүнчүлүк түзүп берет.

2035-жылга чейинки мезгилге бажы кызматынын божомол көрсөткүчтөрү аны өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттары жана индикаторлору, тейлөө сапатын жакшыртууда, кадрларды даярдоо, тышкы соода мамилелерди өнүктүрүү үчүн программаларды иштеп чыгууга шарттарды түзөт.

Бажы тармагында киреше салымдарын көбөйтүү максатында жана бажы кызматын өнүктүрүүнүн экономикалык багытарынан болуп “Кыргыз Республикасынын Финансы министрлигине караштуу Мамлекеттик бажы кызматынын өркүндөтүүнүн 2025-2035-жылга чейинки Улуттук программасы”, бажы кызматын модернизациялоо, заманбап инновациялык техникалар менен жабдуу, санариптештирүүнү илгерилетүү, бажы кызматында иштегендердин адискөйлүгүн жогорулатуу, кардарларды окутуу жана алардын кызмат көрсөтүүлөрүн ийкемдүү кылуу менен бажы

кызматкерлерин социалдык абалын жакшыртууга шарттарды түзүү белгиленген.

Эскертүүлөр жана сунуштар.

1. Соода балансында динамиканын терс (минус) сальдосунун пайда болушунун себебин тереңирээк изилдеп чагылдырса иштин мазмууну жакшырмак.

2. Кошуна мамлекеттер Тажикстан жана Өзбекистан мамлекеттеринен импорттолгон товарлардын агымына чек ара маселесинин таасирин белгилесе болмок.

3. Бажы кызматындагы инфратүзүмдөрдү жаңыртуу жана санариптештирүү боюнча маселелерди чечуу жолдорун сунуштаса иштин мазмууну жакшырмак.

4. Тышкы соода экономикалык катнаштарды бекемдөөгө жана кеңейтүүгө болгон мамилелердин маанисин белгилесе болмок.

5. Транспорттук каражаттарды бажыдан кийинки контролун уюштуруунунун негизги багыттарын аныктаса аткезчиликти жана тобокелчиликти азайтмак.

7. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна шайкештиги

Авторефераттын мазмуну диссертациянын текстине, анда коюлган максаттарга жана изилдөөнүн милдеттерине туура келет. Автореферат коргоого коюлган жоболорду толук чагылдырат. Авторефераттын орус, кыргыз жана англис тилдеринде окшош резюмеси бар.

8. Кыргыз Республикасында "Окумуштуулук даражаларды берүү тартиби жөнүндө" жободо белгиленген талаптарга диссертациянын туура келиши тууралуу корутунду.

“Кыргыз Республикасында бажы контролун уюштуруу экономикалык механизмин өркүндөтүү” темасындагы диссертациялык иш актуалдуу темада жазылып, толук бүткөн илимий изилдөө болуп саналат. Бул иш теориялык жана практикалык мааниге ээ болуп, алынган жыйынтыктарынын жаңылыгы менен айырмаланат. Диссертациялык иш Кыргыз

Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиянын "Окумуштуулук даражаларды берүү тартиби жөнүндө" жобосунун талаптарына жооп берет. Жамалов Шукуралы Абдыкарович 08.00.06 – улуттук жана аймактык экономика адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын алууга татыктуу.

Расмий оппонент, э.и.д. профессор,

“М.Рыскулбеков атындагы Кыргыз

экономикалык университети”

илимий-изилдөө университети



Атышов К.А.

